TUŞPA/ALTINTEPE HALK MEZARLIĞI VE ÇANAK ÇÖMLEĞİ*

Davut YİĞİTPAŞA [1]

ÖZET

Urartular, dünyadaki yaşamın öbür dünyada da devam edeceğine inanmışlar ve bu sebeple, mezarlarını oda ya da ev biçiminde yaparak bunların içini özel eşyalarıyla doldurmuşlardır. Ölünün mezara konulmasının ardından ölü yemeği hazırlanmış olmalıdır. Mezarlarda ele geçen çanak çömlek ve hayvan kemiği gibi buluntular söz konusu yemeğin düzenlenmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Ölü ile birlikte mezara konulan sunu kapları ve bu kaplarda yer alan yiyecek ve içecekler, ölen kişinin öbür dünya yolculuğu sırasında onlardan istifade etmesi veya ruhların yaşayanlara rahatsızlık vermemesi amacıyla konulduklarını akla getirmektedir. Yiyecekler için açık ağızlı, yayvan tabak ve çanak kullanılırken, içecekler için de yuvarlak ve yonca ağızlı testiler, kadeh, meyvalık, askos ve çömlek kullanılmıştır. Ölü gömme törenleri çeşitlilik arz ettiği gibi gömü tarzlarının değişik biçimlerinin olduğu da görülmektedir. Van/Altıntepe Nekropolü'nde 35 yer altı kaya mezarı, 4 toprak mezar ve 7 urne mezar tespit edilmiştir. Bu mezarlar halkın toplumsal düzeyine göre biçimlenmiştir. Bu mezarlarda ele geçirilen 166'sı tüm toplam 2062 adet seramik astar özellikleri ele alınarak 5 mal grubu tespit edilmiştir: 1- Kiremit (Kırmızı parlak Biainili) Astarlı Mal, 2-Kahverengi Astarlı Mal, 3-Pembe Astarlı Mal, 4-Krem Astarlı Mal ve 5-Gri Astarlı Mal..

Anahtar Kelimeler Urartu, Tuşpa, Altıntepe Nekropolü, Kaya Mezarları, Sunu Kapları, Çanak-Çömlek, Ölü Gömme Geleneği.

Yiğitpaşa, Davut. "Tuşpa/Altıntepe Halk Mezarlığı ve Çanak Çömleği". *idil* 5.21 (2016): 409-434.

Yiğitpaşa, D. (2016). Tuşpa/Altıntepe Halk Mezarlığı ve Çanak Çömleği. *idil*, 5 (21), s.409-434.

---

* Bu makale yazar tarafından 2002 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı'nda yapılan yüksek lisans tezinin özetidir. Bu mezar planları ve seramikleri yayınlamama izin veren Van Müze Müdürü sayın Harun Küçükaydın ve hocam Prof. Dr. Veli Sevin'e teşekkür ederim.

[1] Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi ABD, Kurupelit Kampüsü/SAMSUN. davut.yigitpasa(at)omu.edu.tr

TUSHPA/ALTINTEPE FOLK NECROPOLIS AND POTTERY

ABSTRACT

The Urartians believed that the life in the world would continue in the after-life, too, and thus built their tombs in the form of a room or a house filled with their belongings. Condolence meal must have been prepared after the burial of the deceased. The finds such as pottery and animal bones obtained from tombs reveal that the above-mentioned meal tradition existed. The serving cups, which were put in tombs together with the deceased, and the food and beverage in such cups imply that they were placed in tombs in order for the dead person to utilize them during his/her journey to the other world or for spirits not to disturb the living people. While open mouth splay dishware was used for food, round and trefoil mouth jugs, wineglasses, fruit plates, and pots were used for beverages. Both burial ceremonies and burial types varied. In Van/Altıntepe Necropolis, 35 underground rock-cut tombs, 4 earthen graves, and 7 urna graves were detected. These graves were formed according to the social levels of the common people. 5 commodity groups have been identified by taking liner features all total 2062 pieces of ceramic 166 found in this tomb: 1. Tiles (Red Brilliant Biainili) Lined Goods, 2-Brown Lined Goods, 3-Pink Lined Goods, 4-Cream Lined Goods and 5-Grey Lined Goods.

Keywords: Urartian, Tushba, Altıntepe Necropolis, Rock-Cut Tombs, Serving Cups, Pottery, Rituals for Death Burials.

1. Giriş

Çalışmamızda Tuşpa/Altıntepe Nekropolü ve sunu kapları ele alınmıştır. Geniş tanımıyla ölü hediyesi olarak bilinen sunu kapları, geçmişte yaşamış olan insanların ölü gömme gelenekleri, inançları ve kültürlerini öğrenmemiz açısından önem taşımaktadır (Yiğitpaşa, 2002; 2009; 2010a; 2011).

Van/Altıntepe'de 166'sı sağlam, 2069 çanak çömlek bulunmuştur. Bunların sayısal ve biçimsel verileri ışığında mezarlara göre dağılımı değerlendirilerek bu döneme ilişkin ölü gömme geleneklerinde sunu kabının yeri ve bunlar arasında herhangi bir bağ olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmamızda söz konusu materyalden seçilen 32 tanesi ve mezarlardan örnekler vererek bunlarla ölü gömme gelenekleri arasındaki ilişki araştırılmış ve mezarlar hakkında bilgiler verilmiştir.

2. Yeri ve Özelliği

Bugün Altıntepe nekropolü, Van/Şemsi Bey Mahallesi'ndedir. Kuzey ucundan giderek meyillenerek alçalan dalgalı sırtlar görünümündedir. Tuşpa Kalesi'nin kuş uçuşu 2 km. kadar kuzeyindeki bu alan, kuzey-güney doğrultusunda 1 km., doğu-batı doğrultusunda ise birkaç km.'lik alana yayılmıştır (Harita 1, Resim 1). V. Sevin, bu nekropolde ilk kazıyı Baki Öğün'ün 1965'te Van-Ağrı karayolunun yapımı sırasında ortaya çıkan 2 mezarı incelediğini bildirse (Öğün ve Bilgiç, 1973: 14; Öğün, 1978a: 672; Öğün, 1978b: 64) de nekropol alanının o bölüme kadar uzayıp uzamadığı kesin değildir. Van/Altıntepe kazıları alanın çok küçük bir bölümünde (300x200 m.) gerçekleştirilmiştir (Resim 2-3) (Sevin vd. 1999: 421; Yiğitpaşa, 2002; Sevin, 2012: 109 vd.). Van/Altıntepe'nin en önemli özelliği, incelenen en geniş Urartu halk mezarlığı (Nekropolü) olmasıdır (Harita 1).

3. Mezar Türleri

Altıntepe'de 1997-1999 yılları arasında yapılan kazıda 28 sondaj gerçekleştirilmiş, 35 kaya mezarı, 7 urne ve 4 basit toprak mezar olmak üzere 46 adet mezar incelenmiştir (Harita 1).

3.1. Kaya Mezarları

Yer altına yapılmış oda mezarlar Urartu coğrafyasında en yaygın görülen mezar biçimidir. Kaya mezarlarının tümü definecilerce; hatta bazı mezarlar Ortaçağ'dan beri soyulagelmiştir (Yiğitpaşa, 2002: 12).[2] Yer altındaki yumuşak kalker

[2] 2 adet tüm, 92 adet parça Ortaçağ ve 7 adet boya bezemeli Geç Demir Çağı seramik parçası ele geçirilmiştir. Geç Demir Çağı seramiği için bkz. Yiğitpaşa, 2016.

içine kazılmış olan kaya mezarları çoğu kez ortak özelliklere sahip olmasına rağmen yön, boyutlar ve işçilik açısından birbirlerinden oldukça farklıdırlar. Mezar odaları çok sayıda gömü gerçekleştirebilmek için yapılmıştır. İçlerine, ortalama 0.90 x 0.90 m. boyutlarında bir ön giriş mekânından (dromos) inilir (Çizim 1-2, 4-5, 8-10). 2 tanesinde dromosa rastlanmamıştır (Çizim 3, 7). Çoğu kez özenli bir işçilik gösteren ön giriş mekânları (dromos) kare, dikdörtgen ya da yamuk planlıdır (Sevin, 2012: 111). Bazı dromosların duvarlarına küçük basamak oyuklar yapılmıştır. Bunlar genellikle daha alçaktaki bir odaya, iki örnekte de iki ayrı odaya (KM27-KM34; KM28-KM29) geçit sağlar. Dromosun iki odaya açılması şu ana kadar Urartu'da hiç bilinmeyen bir özelliktir. KM3 ön giriş mekânı (dromos) iki odaya açılıyormuş izlenimi vermektedir.[3] Ancak, taş ustası mezara giriş kapısını ilkin dromosun güneydoğu duvarında açmış, kaya damarının bittiği anlaşılınca oyma işlemine hemen son vererek dromosun kuzeydoğu duvarında açmıştır, yani tek odalıdır (Çizim 1). Bu durum son aşamalarda ortaya çıktığında ise kaya olmayan bölümlerin taşlarla örülmesi yoluna gidilmiştir. Bazen damarın daha kalın, oyulmaya elverişli yanını bulmak üzere dromostan (Ön giriş mekânı) birkaç yöne doğru geçitler açılmasına çalışılmıştır (Çizim 1) (Sevin vd. 1999: 423; Yiğitpaşa, 2002: 9; 2011: 117).

Mezara giriş kapıları çoğu kez dikdörtgen, bazen de kemerlidir. Mezar odalarına bazı örneklerde basamaklarla, bazılarına da basamaksız olarak inilmektedir. Gömü yapıldıktan sonra odanın içine toprağın girmesini önlemek için bazen silmeli olan giriş kapısı kum taşından ince uzun sal taşı levhalarla kapatıldıktan sonra dromos taş ve toprakla doldurulmuştur. Mezarların yükseklikleri boyutlarıyla orantılı olarak 0.86 m. ile 2.00 m. arasında değişir.

Düzgün dikdörtgenimsi plan veren yalnızca bir mezar bulunmuştur (KM1). KM20 ve KM24'de görece düzenli bir dörtgen plana sahiptir. Bunların dışında tüm odalar son derece kaba işçiliktedirler: Elips, dikdörtgen, yuvarlak, L biçimli, kabaca karemsi ya da biçimsiz bir oyuk şeklinde olanlar vardır. Duvarlar dik değildir, tavanlar çoğunlukla düzensizdir. Ortak özelliklerden biri de duvarlar üzerinde, tabandan yaklaşık 0.50 m. kadar yükseklikte, büyüklü küçüklü nişlerin yapılmış olmasıdır. Bunların kimilerinin tabanlarında yuvarlak dipli bir kabın yerleştirilebilmesi için çukurluklara yer verilmiştir. Az sayıda nişsiz örnek de vardır. Kimi odalarda ise alçak sekiler bulunur (Sevin vd. 1999: 423 v.d.; Yiğitpaşa, 2002: 8-9; 2011: 112 vd.).

KM1; defineciler tarafından çatısı tahrip edilip soyulmuştur. Doğu-Batı yönlü mezar odasının boyutları 3.85x2.25 m., mevcut derinliği ise 1.80 m. kadardır. Taban üzerinde 0.32 m. genişliğinde ve 0.18 m. genişliğinde bir seki uzanmaktadır. Kuzey

[3] V. Sevin, KM3 dromosunun iki odaya açıldığını belirtmiştir. Sevin, 2012: 111.

duvar üzerinde 5 adet, batı duvarı üzerinde ise 2 adet kavisli niş yer almaktadır (Harita 1).

KM2; tahrip edilmiştir. Dromos 0.89x0.85x1.90 m. boyutlarındadır. Kapı geçidinden mezar odasına tek basamakla inilmektedir. Taban girişten 0.62 m. daha derindedir. Kuzey-güney yönlü mezar odası 3.20x2.65x1.75 m. boyutlarındadır. Taban üzerinde 0.26 m. genişliğinde ve 0.17 m. yüksekliğinde seki bulunmaktadır. Mezarda kavisli iki niş yer almaktadır (Harita 1).

KM3; dromos 1.04x1.04 x1.52 m. boyutlarındadır. Mezar odası tabanı, eşikten 0.90 m. derindedir. Odaya 2 basamakla inilmektedir. Oda 0.94x1.41x2.15 m. boyutlarındadır. Buradan 0.21 m. daha aşağıda ki 2.75x1.37x1.56 m. boyutlarında bir başka bölüm vardır. Genişletme bölümünün doğu ve güney duvarlarında birer niş yer almaktadır (Harita 1; Çizim 1).

KM4; tahrip edilmiştir. 2.16x1.10 m. boyutlarındaki dromos kaya yapısı bozuk olduğundan taşlarla örülerek inşa edilmiştir. Tabanı yüzeyden 2.50 m. derinliktedir. Mezara eşik basamağı ile girilir. Doğu-batı yönündeki mezar 3.55x2.20x1.90 m. boyutlarında ve dikdörtgen planlıdır. 1 nişi vardır (Harita 1).

KM5; dromosta bulunan 2 kafatası (Sk. 2, Sk. 3) ve kırık Urartu keramikleri mezarın daha Eskiçağ'da soyulmuş olduğunu göstermektedir. Dromos 0.72 x1.12x1.10 m. boyutlarındadır. Mezar odasının girişi güney yöndedir. Mezar odası 1.30x1.26x1.10 m. boyutlarındadır. Doğu duvarında 1.26x0.60 m. boyutlarında tekneli bir niş yer almaktadır (Harita 1; Çizim 2).

KM6; dromos 0.75x0.75 m. boyutlarındadır. Dromostan kapı geçidine geçilirken tabanda eşik ve üzerinde bir basamak yer alır. Mezar odası doğu-batı yönünde uzanır. 2.55x2.20 m. boyutlarındaki odanın tavanı çökmüştür. Mezar odasında 2.00 m. genişliğinde ve 0.80 m. derinliğinde 1 seki (niş) yer alır (Harita 1).

KM7; Doğu-Batı yönünde uzanan mezar odasının dromosu tam olarak görülememekle birlikte mühtemelen kuzey duvarında bulunan 0.40.m.'lik girintinin bulunduğu yerde olduğu düşünülmektedir. Mezar odası 3.40x2.15 m. boyutlarındadır. Odada 0.90x2.20x0.20 m. boyutlarında bir seki yer almaktadır (Harita 1; Çizim 3).

KM8; dromos 0.90x0.90 m. boyutlarında 2.00 m. yüksekliğindedir. Basamak ve bir ayaktaşı bulunmaktadır. Dromosun basamaklı oluşu nedeniyle diğer mezarlardan ayrı bir özellik taşımaktadır. Oda doğu-batı yönünde 2.22x1.48x1.30 m. boyutlarındadır. Odada 0.06 m. yükseklikte başlayan 0.48x0.60x2.45 m. boyutlarında

geniş bir niş bulunmaktadır. Odanın kuzey doğu köşesinde ikinci bir niş yer almaktadır (Harita 1; Çizim 4) (Yiğitpaşa, 2002: 14).

KM9; tahrip edilmiştir. Dromos 0.90x0.90x1.65 m. boyutlarındadır. Kapı geçidi defineciler tarafından kırılarak genişletilmiştir. Doğu-batı yönlü mezar odası 2.00x1.25x1.17 m. boyutlarındadır (Harita 1).

KM10; tahrip edilmiştir. Dromos 0.90x0.90x1.45 m., doğu-batı yönlü mezar odası 1.78x1.56 m. boyutlarındadır. Mezar odasının tabanı eşikten 0.28 m. aşağıdadır. Mezar yüksekliği 1.24 m.'dir. Mezar odası oval planlıdır. 2 nişi vardır (Harita 1).

KM11; dromos 1.35x0.80x0.90 m. boyutlarındadır. Kapı geçidinin üzerinde dromos tabanından 1.25 m. yükseklikte bir saçak bulunur. Mezar odası tabanı eşikten 0.30 m. derindedir. Mezar odası 0.90x0.90x0.93 m. boyutlarındadır. Yamuk plandadır. Nişin biri kaya yapısının bozuk olması nedeni ile taşlarla örülmüştür. Diğer nişin kaya yapısı bozuktur (Harita 1; Çizim 5).

KM12; tahrip edilmiştir. Dromos 1.00x1.00 m. boyutlarında ve yamuk planlıdır. Dromosun kaya yüksekliği 1.30 m, tabanı yüzeyden 2.00 m. derindedir. Mezar odası tabanı dromos tabanından 0.57 m. daha derindedir. Mezar odası 1.80x1.80 m. boyutlarında yuvarlak planlıdır. Tavanı çöktüğü için oda yüksekliği tam olarak saptanamamaktadır. Ancak 1.15 m. yüksekliği korunmuştur (Harita 1).

KM13; tahrip edilmiştir. Dromos 0.75x0.80x0.90 m. boyutlarında ve kare planlıdır. Mezar tabanı eşikten 0.52 m. derindedir. Mezar odası 1.40x1.25 m. boyutlarındadır. Mezar odasının tavan kısmı toprağa oyulmuş olmalıdır. Mevcut kaya yüksekliği 1.20 m.'dir. Bir nişi vardır (Harita 1).

KM14; dromos 0.60x0.60x1.50 m. boyutlarındadır. Kuzey-batı köşesinde 0.14x0.17 m. boyutlarında bir genişletme bölümü yer alır. Mezar odasında 2.65x1.00/1.30x0.50/0.67 m. boyutlarında seki vardır. Mezar odası 2.65x2.20x1.65 m.'dir. Kuzey duvarında 1.90x1.50x1.07 m. boyutlarında L biçimli bir büyük niş (Belki de bir ikinci oda görünümlü) bulunmaktadır. İkinci bir nişi vardır (Harita 1).

KM15; dromos 0.97x0.83 m. boyutlarındadır. Yüzeyden derinliği 1.60 m.'dir. Mezar odası 2.60x2.10x1.60 m.'dir. Bir nişi vardır (Harita 1).

KM16; dromos 0.90x0.97 m. kare planlı olup köşeleri yuvarlatılmıştır. Mezar odası 2.65x2.10x1.65 m.'dir. Bir nişi vardır (Harita 1).

KM17; dromos 1.04x0.88x2.10 m. boyutlarındadır. Mezar odası 1.60x1.20x0.99 m.'dir. 1.10x0.30x0.65 m. boyutlarında seki bulunmaktadır (Harita 1).

KM18; Ortaçağ sikkesinin bulunması mezar odasının bu dönemde soyulduğuna işaret olarak gösterilebilir. 3 basamakla inilebilen mezar odası 2.31x2.35x1.83 m.'dir. Dromosa rastlanmamıştır (Harita 1; Çizim 7).

KM19; tahrip edilmiştir. Dromos 0.90x0.90x2.08 m. boyutlarındadır. Yuvarlak planlı mezar odasında iki niş vardır. Batı duvarındaki nişin yanında 0.30x0.25 m. olan bir oyuk açılmıştır. Mezar odasının uzunluğu 2.20 m. batı kısmından 1.17 m. doğu kısmında genişliği 0.63 m.'dir (Harita 1).

KM20; dromosu 0.90x091 m. boyutlarındadır. Odada genişliği 0.22 m.'den 0.25 m.'ye değin değişen seki vardır. Mezar odasının boyutları 2.90x1.72 m.'dir. Yüzeyden derinliği 1.22 m.'den 2.00 m. değin değişmektedir (Harita 1).

KM21; dromos 0.94x1.00x2.10 m. boyutlarındadır. Mezar odasında iki urne bulunmuştur. İki nişi vardır. Oda 1.60x1.04x1.10 m. boyutlarındadır (Harita 1; Çizim 8).

KM22; dromosun ölçüleri 0.83x0.80 m.'dir. Odada 1.34x0.41 m. boyutlarında seki vardır. Yan yana iki niş vardır. Odanın duvarlarında iki tane niş biçimli oyuk açılmıştır. Mezar odasının uzunluğu 1.34 m, kuzeyde genişliği 0.65 m., güneyde ise 1.12 m., derinliği 1.08 m.'dir (Harita 1).

KM23; dromos 0.73x0.80x1.16 m. boyutlarındadır. Dromosda iki niş vardır. Mezar odası 1.32x1.49x0.99 m. boyutlarındadır (Harita 1).

KM24; dromos trapes planlı olup 0.90x0.75x0.75x0.83 m. boyutlarındadır. Odada bir niş vardır. Mezar odası 1.13x1.25x1.05 m. boyutlarındadır (Harita 1).

KM25; dromos 0.78x0.86x1.07 m. boyutlarındadır. Dromosta nişi yansıtan bir oyuk açılmıştır. Elips planlı mezar odası 1.77x1.25x1.14 m.'dir. Odada 2 niş vardır (Harita 1).

KM26; dromos 0.95x1.29x1.80 m. boyutlarındadır. Dromosun güney duvarında açılan kapı girişinin ağzı kapak taşlarıyla kapatılmıştır. Odada 4 niş vardır. Mezar odası 1.46x1.52x1.31 m.'dir (Harita 1).

KM27; KM34 no'lu kaya mezarı ile ortak dromosa sahiptir. Dromos 0.85x0.93x1.55 m.'dir. Mezar odasının köşeleri yuvarlatılmış üçgen plana sahiptir, ölçüleri 0.80x1.00x0.86 m.'dir (Harita 1).

KM28; KM29 no'lu kaya mezarı ile ortak dromosa sahiptir. Dromos 0.80x0.93x1.75 m. boyutlarındadır. Dromosun doğusunda ve batısında yer alan iki

kapı girişine rastlanmıştır. Dromosta nişe benzer bir oyuk vardır. Mezar odası 2.09x1.53x1.34 m. boyutlarındadır (Harita 1).

KM29; KM28 no'lu kaya mezarı ile ortak dromosa sahiptir. Dromos 0.80x0.93x1.75 m. boyutlarındadır. Yuvarlak planlı mezar odasının ölçüleri 1.84x1.54x1.20 m.'dir (Harita 1).

KM30; tahrip edilmiştir. Dromosu tahrip edildiği için sağlıklı bir ölçü alınamamıştır. Mezar odası yuvarlak planlı 1.68x1.60x1.45 m. boyutlarındadır (Harita 1; Çizim 9).

KM31; dromos 0.93x0.86x1.68 m.'dir. Köşeleri yuvarlatılmış dörtgen planlı mezar odası 1.70x1.62 m.'dir (Harita 1; Çizim 10).

KM32; tahrip edilmiştir. Dromos 1.90x1.20x1.15 m.'dir. Dromosta 3 niş vardır. Mezar odası 1.50x1.40 m.'dir (Harita 1).

KM33; dromosu ve kapı girişi yoktur. Mezar odası 0.70x1.04x1.30 m. ölçülerindedir (Harita 1).

KM34; KM27 no'lu kaya mezarı ile ortak dromosa sahiptir. Dromos 0.85x0.93x1.55 m.'dir. Dromos'tan mezara girerken basamak vardır. Odada bir niş vardır (Harita 1).

KM35; tahrip edilmiştir. Dromosun ölçüleri 1.05x0.74 m.'dir. Kapı eşiği ile mezar zemini arasında 1.00 m. olmasına rağmen basamak yoktur. Mezar odasında üç duvarda birden kesintisiz devam eden bir niş vardır. Nişin derinliği 0.45 m., açıklığı 0.57 m., oda tabanından yüksekliği 0.83 m.'dir. Mezar odasının genişliği 1.53 m., uzunluğu 2.02 m.'dir (Harita 1) (Yiğitpaşa, 2002: 36).

3.2. Urne Mezarlar

Bu tür gömüler ya kaya mezar odalarında normal gömü ile birlikte ya da bağımsız olarak görülmektedir. 3'ü *in situ* durumda olmak üzere 7 mezara rastlanmıştır (Harita 1; Resim 7-9; Levha III/3). Burada, kremasyon gömülerden arta kalanlar ölü kabı içine konarak ağzı bir çanakla kapatılmış ve sonra kap ya doğal bir kaya oyuğu içine (Ur. 1.3; Resim 7) ya da üç yanı taş levhalarla çevrili yapay bir hazneye (Ur. 2) yerleştirilerek üzeri toprakla örtülmüştür. Urneler, kaya odalarıyla iç içe ya da yan yanadır (Levha III/3; Resim 8-9). Bu durum oda-mezarları içinde hem normal gömme ve hem de yakarak gömmenin olduğunu gösterir. Urnelerin ağızları yukarı gelecek şekilde düz olarak yerleştirilmiş olup biçim yönünden bilinenlerle benzerlik gösterirler.

3.3. Basit Toprak Mezarlar

Toprağa cesedin yerleştirilebileceği kadar büyüklükte kazılan dikdörtgen çukurlara mezar armağanlı, özel eşyalı ve çanak çömlek ile defnedilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu tipte üçü *in situ* (Orijinal) olmak üzere 4 mezar incelenmiştir (Harita 1). Toprağa açılan çukur içine ikisi tam (TM1, TM4), diğeri ise yarım hoker (TM2) durumunda yerleştirilen cesetlerin başlarının doğuya baktığı gözlemlenmiştir.

3.3.1. TM1: Basit Toprak Mezar

Nekropolün kuzeyinde 1 m. derinlikte çıkarıldı. Bu mezar 3 gömüyü içermektedir. *İn situ* iskeletin altında ayrıca iki iskeletin karışık durumdaki kemiklerine rastlanmıştır. Bu durum aynı çukura farklı zaman dilimlerinde çok sayıda gömü yapıldığını gösterir. Oda mezarlardan iyi tanınan bu uygulamanın toprak mezarlardaki varlığına ilk kez burada rastlanılmıştır. Orta durumda saklanmış insan iskeletinin kafatası kuzey yönünde bulunmakla beraber iskelet kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda sol tarafa dönük bir biçimde hoker pozisyonunda gömülmüştür. Kafatasının yanında *in situ* olarak 2 çanak bulunmuştur (Harita 1) (Yiğitpaşa, 2011).

3.3.2. TM2: Basit Toprak Mezar

Kazı alanının kuzeyinde bulunmuştur. İskelet yarı hoker pozisyonunda, kuzey-güney doğrultusunda ve kötü durumda ortaya çıkarılmıştır. İskeletin üzeri beyaz renkli kireç taşlarıyla kaplanmıştır. Çeşitli takıları ve hediyeleri vardır. 2 çanak parçası bulunmuştur (Harita 1) (Yiğitpaşa, 2011).

3.3.3. TM3: Basit Toprak Mezar

Nekropolün ortasındaki yol kenarındadır. Sal taşı ve kayalar mezarın kenar bölümünü oluşturur. İskelet kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanmaktadır. İskeletin altında dağınık bir şekilde kafatası ve kemikler çıkmıştır. 5 tüm çanak, 2 çanak ağız parçası ve 3 tüm çömlek bulunmuştur (Harita 1) (Yiğitpaşa, 2011).

3.3.4. TM4: Basit Toprak Mezar

Kazı alanının kuzeyinde, KM35'in batısında bulunmuştur. İskelet hoker pozisyonunda, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda ve kötü durumda ortaya çıkarılmıştır (Harita 1).

4. Altıntepe Sunu Kaplarının Değerlendirilmesi

Kaya mezarlarda Ortaçağ dönemine ait buluntuların ele geçmesi soygunun çok erken tarihlerde başladığını gösterir. Yağmalanmış olmasına rağmen çanak çömleklerin toplam sayısı 2062 iken Ortaçağ çanak çömleklerinin sayısı 94'tür. Tüm durumda olan çanak çömleklerin sayısı 166'dır (Yiğitpaşa, 2002; 2011).

Tuşpa/Altıntepe Mezarlığı seramikleri, kabın kullanım fonksiyonu ile ilişkili olarak çeşitli formlarda yapılmışlardır. Söz konusu seramiklerin teknik, form ve bezeme özellikleri ele alınarak seramik tipolojisi oluşturulmuştur (Bkz. Tipolojik Tablo). Tamamına yakını çarkta şekillendirilen Urartu seramik repertuarı fazla zengin değildir. Boyutları, pişirilmesi, yüzey işlemleri ve tipolojik olarak belirli kurallara bağlı olarak merkezî atölyelerde endüstriyel bir üretim olduğunu gösterir. Standart bir şekilde resmî formlar, çivi yazılı pithoslar, hiyeroglif yazılı testiler bürokratik düzene bağlı olarak üretildiklerini gösterir. Çalışmamız kapsamında incelediğimiz malzeme içerisinde ana tipolojik özellikleri çerçevesinde 9 ana tip belirlenmiş, bunlar arasında bazı ana tiplerin ayırdedilebilir biçimsel özellikleri göz önüne alınarak kendi içinde kimi alt gruplara ayrılmıştır (Yiğitpaşa, 2002; 2011).

Çalışmamızda tanıtılan toplam 32 adet seramik farklı formlarda olup tipik Urartu malları durumundadır. Formlar açık, basit ağızlı (Levha I/1, 11-12), sivriltilmiş ağızlı (Levha I. 2), açık, dik gövdeli, derin çanak (Levha I: 4), içe çekik ağızlı (Levha I: 5-6), içe-dışa kalınlaştırılmış (Levha I: 7), içe kalınlaştırılmış (Levha I: 8-10), geniş ağızlı yayvan tabak (Levha II: 1), dışa çekik ağız kenarlı (Levha II/2-6), dışa çekik, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı (Levha II/7), dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı ve dik gövdeli (Levha II/8) çanaklar; içe dönük ağızlı ve küresel gövdeli (Levha I: 13), kısa boyunlu, basit ağız kenarlı ve yuvarlak gövdeli (Levha II: 9-10), kısa boyunlu, dışa çekik ağız kenarlı (Levha II: 11-12), uzun boyunlu, dışa çekik ağız kenarlı (Levha II: 13) çömlekçikler; uzun boyunlu, basit ağız kenarlı ve küresel gövdeli (Levha III: 1), uzun boyunlu, yonca ağız kenarlı ve yuvarlak gövdeli (Levha III: 2) testiler; uzun boyunlu, basit ağız kenarlı ve yuvarlak gövdeli çömlek (Levha IV: 1), kısa boyunlu, basit ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli (Levha IV: 2) çömlekler ve urneden (uzun boyunlu, basit ağız kenarlı ve yuvarlak gövdeli çömlek, Resim 8; Levha III/3) oluşmaktadır.

Seramikler içinde en zengin grubu alt tipleriyle birlikte ele alınan çanaklar ve çömlekler oluşturur. Kapların form dağılımına baktığımızda, %51'lik oran ile ilk sırada çanaklar (336), ikinci sırada %39 ile çömlekler (271) gelmektedir. Testiler (62) %9 ile üçüncü sıradadır. Bu kaplara göre çok az sayıda olan 3 kandil, 2 kadeh, 1 meyvalık, 1 askos ve 1 ritonun yoğunluk oranı %1'in altındadır (Grafik 3). Kadehlerden birisi KM2, diğeri KM20'de, riton KM4'den, kandillerden biri KM5, biri KM17, diğeri ise KM22'de, meyvalık KM14'te ele geçirilmiştir. Çanak çömleğin mezarlara göre dağılımına baktığımızda %14'lik oranla ilk sırayı KM20 (290) alırken

ikinci sırayı %12'lik oranıyla KM2 (256) alırken, KM1 (38) %2, KM3 (50) %2, KM4 (30) %1, KM5 (19) %1, KM6 (29) %1, KM7 (36) %2, KM8 (19) %1, KM9 (85) %4, KM10 (50) %2, KM11 (15) %1, KM12 (43) %2, KM13 (45) %2, KM14 (12) %1, KM15 (39) %2, KM16 (34) %2, KM17 (42) %2, KM18 (36) %2, KM19 (72) %3, KM21 (41) %2, KM22 (62) %3, KM23 (44) %2, KM24 (23) %1, KM25 (73) %4, KM26 (38) %2, KM27 (29) %1, KM28 (115) %6, KM 29 (94) %5, KM30 (70) %3, KM32 (110) %5, KM34 (53) %3, KM35 (44) %2, KM31 (10), KM33 (7), TM1 (2), TM2 (2), TM3 (10), TM4 ise %1'lik dilimin altında yer alırlar (Grafik 1). Mezarların boyutları ile mevcut kap sayılarını karşılaştırdığımızda, ortalama genişlikleri 3 m² ile 8.4 m² arasında değişen odalarda ele geçen çanak çömleklerin oda genişliği ile doğru orantılı bir biçimde sayıca arttıkları söylenemez. Örneğin 8.4 m²'lik odada 63 kap bulunmuş iken, hemen hemen bunun yarısı büyüklüğünde, 4.4 m²'lik bir odada 11 seramik ele geçirilmiştir (Yiğitpaşa, 2002: 39; 2011).

Çalışmamızda değerlendirdiğimiz kapların pişme kaliteleri orta derecededir. Orta pişmişler %49 ile en büyük oranı oluştururlar. İyi pişmişler %38, kötü pişmişler ise %17 oranındadır. Katkı maddeleri dağılımına baktığımızda en fazla %58 oranı ile orta kum katkının geldiği, bunu %44 ile ince kum katkının izlediği görülmektedir. Daha sonra %3'lük oranı ile kaba kum gelmektedir. Açkı dağılımına göre, kapların %95 gibi büyük bir kısmını açkılılar oluştururken, açkısız olanların oranı ise %5'tir. Yapım tekniğine bakıldığında (638) %94'ü çark yapımı, el yapımı (38) ise % 6'dır (Yiğitpaşa, 2002: 39-40; 2011).

Seramiklerin astar özellikleri ele alınarak mal grupları oluşturulmuştur. Van-Altıntepe Nekropolü çanak çömleklerinde 5 mal grubu tespit edilmiştir: 1- Kiremit (Kırmızı parlak Biainili) Astarlı Mal, 2-Kahverengi Astarlı Mal, 3-Pembe Astarlı Mal, 4-Krem Astarlı Mal ve 5-Gri Astarlı Mal (Yiğitpaşa, 2002: 38; 2011).

4.1. Kremit Astarlı Mal

Hamur rengi olarak, devetüyü, kiremit, kahve ve gri tonlarında hamur kullanılmıştır. İçi ve dışı kiremit renkte astarlıdırlar. Hamurlarında genellikle ince ve orta kum katkı görülmektedir. Kiremit astarlı mallar toplam malzemenin %25'ini oluşturmaktadır. Kiremit astarlı mallar özellikle tabak, çanak, yonca ağızlı testi, bardak, çift kulplu bardak (Tankart) ve kadehler gibi kaplarda yaygın olarak kullanılmıştır (Yiğitpaşa, 2002; 2011).

4.2. Kahverengi Astarlı Mal

Açık, koyu kahve-kiremit tonlarında hamur kullanılmıştır. Kahverenginin tonlarında astarlıdırlar. Hamurlarında genellikle orta kum katkı görülmektedir. Orta

kum katkılı killer nadiren iri taşçık ve saman katkı da içerirler. Kiremit astarlı mal toplam malzemenin %64'ünü oluşturmaktadır. Urartu yerleşim ve kalelerinde yaygın olarak ele geçen söz konusu bu mallar büyük boy küplerden, çanak ve kâselere kadar tüm formlarda görülür (Yiğitpaşa, 2002; 2011).

4.3. Pembe Astarlı Mal

Devetüyü, pembemsi kahve ve açık kahve tonlarında hamur kullanılmıştır. Pembe tonlarında astarlıdır. Hamurlarında genellikle ince ve orta kum katkı görülmektedir. Özellikle boyunlu ve dışa dönük ağız kenarlı çömlek formu ile çanak/kâse formu yaygın olarak kullanılmaktadır. Genellikle hafif açkılıdır. Pembe astarlı mallar toplam malzemenin %9'unu oluşturmaktadır (Yiğitpaşa, 2002; 2011).

4.4 Krem Astarlı Mal

Bu tür mallarda krem-devetüyü tonlarında hamur kullanılmıştır. Hamurunun renginde astarlıdırlar. Hamurlarında genellikle ince ve orta kum katkı görülmektedir. Krem astarlı mallar toplam malzemenin %1'ini oluşturmaktadır (Yiğitpaşa, 2002; 2011).

4.5 Gri Astarlı Mal

Kahve, gri ve siyaha kadar değişen hamur rengine sahiptir. Grinin tonlarında astarlıdırlar. Hamurlarında genellikle orta kum katkı görülmektedir. Gri astarlı mallar toplam malzemenin %1'ini oluşturmaktadır (Yiğitpaşa, 2011).

5. Urartu Ölü Gömme Adetinde Kabın Yeri

Kayaya oyulmuş oda mezarların tümü soyulmuş olduğundan uygulanan gömme türleri konusunda çok sağlıklı bilgiye sahip değiliz. Ancak definecilerce yağmalanmış mezarlardan arta kalan buluntular arasında çok sayıda urne parçası ile yanmamış insan kemiklerine beraberce rastlanmaktadır. Böylelikle çok sayıda gömünün yapıldığı odalarda genellikle inhumasyan ve kremasyonun yan yana var olduğunu söyleyebilecek durumdayız. Özgün durumu bize dek kısmen korunabilmiş kimi iskeletlerden, yanmamış cesetlerin odaya hoker pozisyonunda bırakıldığı saptanmıştır (Sevin vd. 1999: 424).

Ölü yemeği Anadolu'nun en eski geleneklerinden biri olarak birçok uygarlıkta görülür. Mezarların içinde yemeğe ilişkin bulgulara sıkça rastlanmamasına karşın ele geçen çanak çömlek ve hayvan kemiği gibi birtakım buluntular söz konusu yemeğin varlığını ortaya koymaktadır (Yiğitpaşa, 2010a: 186). Mezarlıklarda dini törenlerin bir parçası olarak kurban törenlerinin de gerçekleştirildiğini biliyoruz. Ölü ile ilgili

törenlerin öncelikli olarak amacı, Tanrıya şükran duygularını sunmak ve ölüyü Tanrı önünde yüceltip onun kutsanmasını sağlamaktır (Derin, 1993: 188). Ölülerin mezarlara ne tür törenlerle konulduğunu Tuşpa/Altıntepe Mezarlığı'nda tespit etmemiz güçtür. Buna karşılık mezardan çıkan kaplar, ölülerin gömülmesi sırasında belirli bir işlevin yerine getirilmesinde kullanılmış olmalıdır. Ölüyle birlikte mezara sunu kapları içerisinde yiyecek ve içeceklerin bırakılmasıyla, ölünün öbür yaşamında da yiyip içebileceği düşünülerek ölmeden önceki yaşamına uygun ortam hazırlanmak istenmiş olabilir (Derin, 1993: 163). Ayrıca ruhların yaşayanlara rahatsızlık vermemesi amacıyla konulduklarını da akla getirmektedir.

Ölü yemeği olasılıkla mezarlıkta pişiriliyordu. Mezarların tümü yağmalandığı için kapların içerisinde herhangi bir yiyecek kalıntısına rastlanılmamıştır. Ancak ele geçirilen çok sayıdaki kabın ölünün yanına yiyecek koymak amacıyla bırakılmış olması muhtemeldir. Çünkü burada bulunmuş olan kaplar yiyecek ve içecek koymak için uygun kaplardır (Resim 4-6; Levha I-IV). Tuşpa/Altıntepe Mezarlığı basit toprak mezarlarında kapların özellikle ölünün başına yakın yere bırakıldığı görülmüştür. Bu kaplar bize ölü ziyafeti ile ilişkili olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla ölü yemeği uygulamasının basit toprak mezarda da uygulandığı anlaşılmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz uygulamalar ışığında yakarak yapılan gömülerde de ziyafet töreni yapılmış olabilir. Ancak urnenin yanında herhangi bir çanak çömlek bulunmaması bize sununun, ölünün yakılması esnasında yapıldığını düşündürmektedir (Yiğitpaşa, 2002: 41; 2011).

Ölü yemeği töreninde mezara yiyecek ve içecek bırakmak için çeşitli boylarda ve farklı formlarda kaplar kullanılmıştır. Karagündüz Nekropolü'nde pişmiş topraktan açık ağızlı çanakta kuzu-oğlak türü hayvanlara ait omurga parçaları ele geçmiştir. Bu mezarlarından elde edilen buluntular ışığında, Altıntepe'deki açık ağızlı çanaklara (Levha I; II: 2-8) kuzu-oğlak türü hayvanların etleri konulmuş olmalıdır. Sıvı gıdalar içinse askos, dar ağızlı kulplu testiler (Levha III: 1-2, çömlekçikler (Levha II: 9-13) ve çömlekler (Resim 4-5; Levha IV) daha uygundur. Yonca ağızlı testiler ve kadehler belki de şarap için, ayaklı meyvalık ya da kadeh ise yine sıvı içecekler sunmak için kullanılıyor olmalıdır (Yiğitpaşa 2002: 41-42; 2011). Kaya mezarlarının duvarlarında bulunan nişlere pişmiş topraktan kandiller konarak, karanlık olan mezar odasının gömü töreni sırasında aydınlatılması sağlanmaktaydı. Sığ bir çanak şeklinde olan yağ kandilleri tek ya da çift hazneli olabilmektedir (Bkz. Tipolojik Tablo).

Ölü gömme töreni ile ilişkilerini belirleyebildiğimiz bu kapların yanında, mezarlarda bulunan geniş ağızlı büyükçe çömleklerin farklı bir işleve sahip olması mümkündür. Bu büyük ölçekli ve geniş ağızlı kapların, gömme sırasında gerekli olan başka bir işlevi ya da inancı yerine getirdikleri düşünülebilir. Örneğin bu kaplara su konulmuş olabilir. Başka bir kap yardımıyla veya elle bu kaptan alınan su ve/veya sıvı

mezarın içine ve ölünün üzerine serpilmekte ve böylelikle kutsamanın gerçekleştirilmiş olabileceği akla gelmektedir (Yiğitpaşa, 2002: 42, Levha XXXVII/1-2; XLVII/3; LXXX; LXXXIII/2; CIV/1, 4, 5; 2011). [4]

6. Sonuç

Urartular, ölümün beden için olduğuna; yani ölümden sonra hayatın devam ettiğine inanıyorlardı. Ölen kişi için yapılan törenlerin çeşitliliği kadar, gömü tarzları da farklılıklar göstermektedir. Bu mezarlar halkın toplumsal düzeyine paralel olarak biçimlenmektedir. Mezarların hepsi soyulmuş olmasına karşın, planlarına ve gömü geleneğine ilişkin -kısıtlı da olsa- bazı veriler elde edilmiştir. Yer altı oda-mezar anlayışının orijini olarak, Kuzey Suriye mimarisi ve sanatının önemli etkilerini göz önüne alarak, kanımızca "Suriye" kökenli olabileceği üzerinedir.

İn situ durumda kap ele geçmemesi, ölü gömme törenlerinin ayrıntılarını görmemize ve anlamamıza engel olan bir husustur. Her ne kadar mezarların iç kronolojileri tam olarak belirlenememiş olsa da, başkent mezarlığı olması sebebiyle krallığın kuruluşundan yıkılışına kadar olan dönemde (MÖ 9-7. Y.Y.) kullanılmış oldukları düşünülmektedir. Parlak kırmızı cilalı çanak, çömlek ve yuvarlak ya da yonca ağızlı testilerin sayısı az değildir. Pembe-kiremit, kahve hamurlu ve çoğunlukla hamurunun renginde astarlı malların hâkimdir. Çanak çömlek üzerinde yapmış olduğumuz incelemeler sonucu, gerek form gerekse hamur ve astarları dikkate alındığında Tuşpa/Altıntepe Mezarlığı'ın Van Gölü havzasındaki çağdaşı olduğu diğer nekropollerle bir kültür birliği içerisinde olduğunu görmekteyiz. Kuzeybatı İran, Ermenistan ve Doğu Anadolu'da bulunanların çanak çömlek geleneği açısından birliktelik gösterirler. Astarı, katkısı, pişmesi, formları ve yüzey işlemleri açısından incelendiğinde herhangi bir farklılık arz etmediği, bir başka deyişle, birlik-bütünlük halinde olduğu ve yerel üretim farklarının çok fazla olmadığı tespit edilmiştir. Malzememizin genel değerlendirilmesinde altının çizilmesi gereken en önemli ayrıntı, homojen gruplar oluşturmasıdır (Yiğitpaşa, 2010b: 116; 2011).

Kaya mezarlarının tamamı yağmalandığı için ritüel açısından önem taşıyan ölünün hoker mi dorsal pozisyon olarak mı yatırıldığını ve başın ya da gövdenin hangi yöne çevrildiğini bilemiyoruz. Ancak orijinal durumu kısmen de olsa korunabilmiş kimi iskeletlerden, odaya hoker pozisyonunda bırakıldığı saptanmıştır (Sevin vd. 2000: 424). Üç tip mezarın ölü gömme geleneği içindeki yerine baktığımızda bunların sosyal statü belirtip belirtmediği konusunda elimizde kesin kanıtlar bulunmamaktadır. Kaya mezarlarının tamamı soyulduğu için onların daha zengin armağanlarla gömülüp

[4] Prof. Dr. Veli Sevin ile yaptığımız görüş alış-verişi sonucu böyle bir düşünceye ulaşmış bulunuyoruz.

gömülmediklerini bilemiyoruz. Şu andaki eldeki verilere göre, 3 mezar tipinde de ölü armağanı olarak bırakılan aynı nesnelere rastlanması sosyo-ekonomik açıdan mezar tiplerinin oluştuğunu söylemek zordur. Ancak farklı bir etnik grup, farklı bir kültür ve farklı bir inanç sistemi sonucu olduğunu belirtebiliriz.

Mezarlardan gelen kapların, sarayda ve halkın günlük hayatta kullandığı kaplardan farklı olmadığını tespit etmiş bulunuyoruz. Bununla birlikte kalite derecesi yüksek, özellikle kadeh ve askos/ördek ya da kuş biçimli kap gibi seramikler ise toplumda statü sahibi insanlar tarafından kullanılmış olduğunu söyleyebiliriz. Başkent belgeleriyle yapılan bu inceleme ve değerlendirmeler ışığında bu çanak çömleklerin ölünün yanına yiyecek ve sıvı gıda koymak amacıyla bırakılmış olması muhtemeldir. Ayrıca saray seramiğinin yalnızca saraylarda soylular tarafından kullanılmayıp halk tarafından da benimsenmiş olduğu söylenebilir.

Kısaltmalar

Bkz. : Bakınız.

KM : Kaya Mezarı

MÖ : Milattan Önce

TM : Toprak Mezar

Ur. : Urne.

Vd. : Ve devamı.

KAYNAKLAR

Çilingiroğlu, Altan. *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı*, İzmir, 1997.

Derin, Zafer. *Demir Çağ'da Doğu Anadolu'da Ölü Gömme Gelenekleri,* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Öğün, Baki. "Die urartäischen Besstattungsbräuche", S. Şahin, E. Schwertheim, J. Wagner (ed), *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens: Festschrift für Friedrich Karl Dörner zum 65. Geburtstag am 28. Februar 1976*, Leiden, E. J. Brill: 639-678, 1978a.

Öğün, Baki. "Die urartäischen Gräber in der Gegend von Adilcevaz und Patnos". *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, Ankara-İzmir, 23-30/IX/1973 I, Türk Tarih Kurumu: (Ed. E. Akurgal), Ankara, 61-67, 1978b.

Öğün, Baki ve Bilgiç, Emin. Recent Archaeological Research in Turkey: Adilcevaz, 1972/Researches on the Urartian Graves Around Adilcevaz and Patnos, 1972. Anatolian Studies, XXIII, 13-14, 1973.

Sevin, Veli. *Van Kalesi, Urartu Kral Mezarları ve Altıntepe Halk Mezarlığı*, İstanbul, 2012.

Sevin, Veli ve Özfırat, Aynur. "Van/Altıntepe Kazıları", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, (Yay. Haz. O. Belli) İstanbul Üniversitesi, 217-222, 2000.

Sevin, Veli-Özfırat, Aynur-Kavaklı, Ersin. "1997-98 Van/Altıntepe Urartu Nekropolü Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XXI-1, 421-425, 1999.

Yiğitpaşa, Davut. *Van-Altıntepe Nekropolü Sunu Kapları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Yiğitpaşa, Davut. "Urartu Ölü Gömme Gelenekleri ve Ölümle İlgili Ritüeller", *Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, XXV, 177-202, 2010a.

Yiğitpaşa, Davut. "Van/Altıntepe Urartu Nekropolü Sunu Kapları", *Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, XXVI, 111-153, 2011.

Yiğitpaşa, Davut. *Doğu Anadolu Geç Demir Çağı Kültürü*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016.

Young, T. Cuyler. *A Comparative Ceramic Chronology for Western Iran*, 1500-500 B.C. Iran, XXX, 53-85, 1965.

Katalog[5]

Levha I

1- TAN-KM20.112, çanak, ağız çapı 15 cm., kiremit (2.5 YR 4/8) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

[5] Kum içindeki tanelerin 1 mm. çapından daha küçük olduğu durumlarda 'İnce kum katkı'; 2 mm. ise 'orta kum katkı'; 2 mm.'den daha büyük ise 'kaba kum katkı' kullanılmıştır. Özü tamamen siyah ya da kurşuni renkteyse 'kötü pişirilmiş'; iç ve dış çeper hamurunun renginde, öz siyah renkteyse 'orta pişirilmiş'; öz tümüyle hamurunun rengindeyse ve kesitte bir renk değişimi yoksa 'iyi pişirilmiş', terimleri kullanılmıştır.
Renkler için Munsell Soil Color Charts (GretagMacbeth 2000) katalogundan yararlanılmıştır

2- TAN-KM3.14/99.15, çanak, ağız çapı 14.5 cm., kahve (5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/8) astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

3- TAN-KM21.34, çanak, ağız çapı 22 cm., kahve (5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/6) astarlı, ince kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

4- TAN-KM26.32, çanak, çapı 16 cm., kahverengi (5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/8) astarlı, ince kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

5- TAN-KM11.1, çanak, ağız çapı 22 cm., kiremit (2.5 YR 5/8) hamurlu, kiremit (10 R 4/8) renginde astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

6- TAN-KM26.29/99.20, 7-15-99, çanak, çapı 17 cm., pembemsi kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, içi krem astarlı, dışı anlaşılamıyor, kaba kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 4

7- TAN-KM16.18, çanak, çapı 22 cm., kahverengi (5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 YR 4/8) astarlı, ince kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

8- TAN-KM7.19, çanak, çapı 16 cm., kahverengi (5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/6) astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

9- TAN-KM9.9, çanak, pembemsi kahve (2.5 YR 5/4) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 2

10- TAN-KM20.31, çanak, çapı 19.5 cm., kahverengi (5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/6) astarlı, ince kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

11- TAN-KM11.2, çanak, çapı 16 cm., kahverengi (5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/6) astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

12- TAN-KM20.25, çanak, çapı 19 cm., kahverengi (5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/6) astarlı, ince kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

13- TAN-KM2.92, çömlekçik, çapı 6 cm., kahverengi (5 YR 5/6) hamurlu, pişmeden dolayı astar rengi belirlenemiyor, orta kum katkılı, kötü pişirilmiş, açkılı, çark yapımı.

Levha II

1- TAN-KM32.7, çanak, çapı 30 cm., kiremit (2.5 YR 5/8) hamurlu, kahverengi (2.5 YR 5/6) astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 2

2- TAN-KM20.37, çanak, çapı 21 cm., kahverengi (5 YR 5/8) hamurlu, kiremit (2.5 YR 5/6) astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

3-TAN-KM22.5, çanak, çapı 16 cm., kahve (5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/6) astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

4- TAN-KM35.86, çanak, çapı 20 cm., kiremit (2.5 YR 5/8) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum katkılı, kötü pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

5- TAN-KM35.68, çanak, çapı 22 cm., kahve (5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/8) astarlı, orta kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 2

6- TAN-KM9.19, çanak, çapı 23 cm., pembemsi kahve (5 YR 6/6) hamurlu, içi hamurunun renginde dışı kiremit (10 R 4/6) astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

7- TAN-KM7.15, çanak, çapı 22 cm., kahve (5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/6) astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

8- TAN-KM32.13, çanak, çapı 16 cm., kiremit (2.5 YR 4/8) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/8) astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

9- TAN-KM2.50, çömlek, çapı 3 cm., kiremit (10 R 5/8) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum, kalker katkılı, orta pişirilmiş, dış yüzden pişmeden dolayı gri alacalanma var, açkılı, çark yapımı. Mal 1

10- TAN-KM2.38, çömlek, çapı 4 cm., koyu krem (7.5 YR 7/4) hamurlu, yeşilimsi krem astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 4

11- TAN-KM2.86, çömlek, çapı 8 cm., koyu pembe (2.5 YR 6/8) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum, taşçık katkılı, orta pişirilmiş, pişmeden dolayı kreme yakın renk değişimi var, açkılı, çark yapımı. Mal 3

12- TAN-KM3.16/99.17, çömlek, çapı 10 cm., hamur ?, astar ?, orta kum katkılı, kötü pişirilmiş, açkılı, çark yapımı.

13- TAN-KM25.26, çömlek, çapı 14 cm., hamur ?, astar ?, orta kum katkılı, kötü pişirilmiş, açkılı, çark yapımı.

Levha III

1- TAN-KM2.40, testi, çapı 6.5 cm., kahve (5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/6) astarlı, ince kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

2- TAN-KM2.41, testi (yonca ağızlı), çapı 6 cm., kahverengi (5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/6) astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

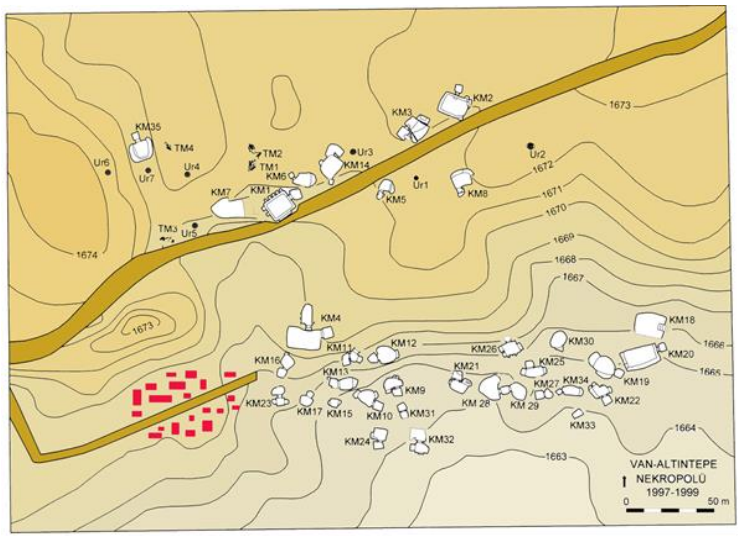
3-TAN-KM9.8/97.37, çömlek, çapı 12.5 cm., kahverengi (5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/6) astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

Levha IV

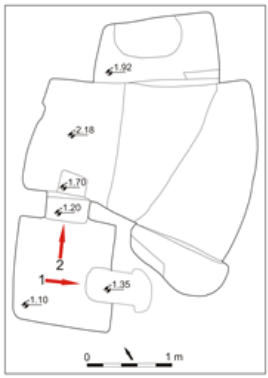
1- TAN-KM9.21, çömlek, çapı 12 cm., pembemsi kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/6) astarlı, ince kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 1

2- TAN-KM15.5, çömlek, çapı 14 cm., kızıl kiremit (10 R 5/6) hamurlu, içi hamurunun renginde, dışı kızıl kahve (5 YR 5/4) astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 2

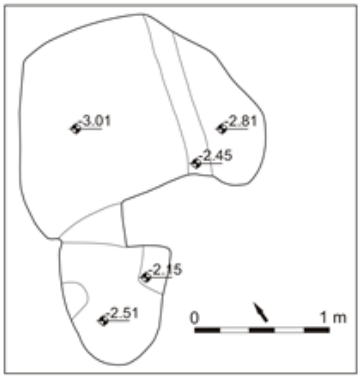
3-TAN-KM20.134, çömlek, çapı 7.5 cm., kahve (5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Mal 2

Harita 1: Van/Altıntepe Nekropolü, Mezarlar.

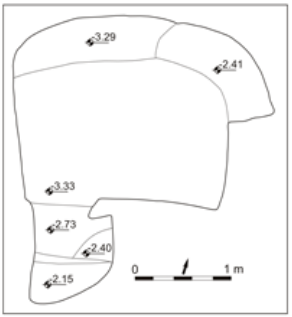
Çizim 1: Van/Altıntepe KM3 Planı.

Çizim 2: Van/Altıntepe KM5 Planı.

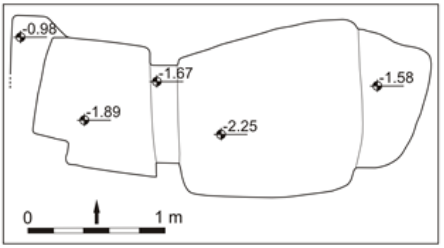
Çizim 3: Van/Altıntepe KM7 Planı.

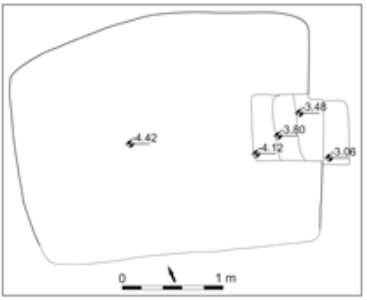
Çizim 4: Van/Altıntepe KM8 Planı.

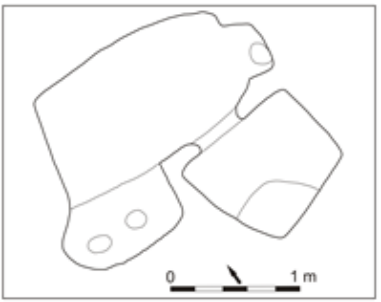
Çizim 5: Van/Altıntepe KM11 Planı.

Çizim 6: Van/Altıntepe KM13 Planı.

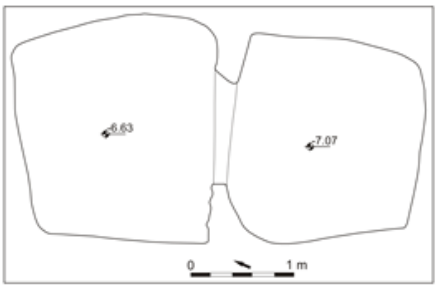
Çizim 7: Van/Altıntepe KM18 Planı.

Çizim 8: Van/Altıntepe KM21 Planı.

Çizim 9: Van/Altıntepe KM30 Planı.

Çizim 10: Van/Altıntepe KM31 Planı.

Resim 1: Van Kalesi'nden Van Kalesi Höyüğü, Altıntepe Nekropolü ve Kalecik

Resim 2: Van Altıntepe Nekropolü, genel görünüm

Resim 3: Van Altıntepe Nekropolü, kazı çalışmaları

Resim 4: Van/Altıntepe TAN-KM6.35/98.45

Resim 5: Van/Altıntepe TAN98

Resim 6: Van/Altıntepe TAN-KM14.38

Resim 7: Van/Altıntepe Urne 1

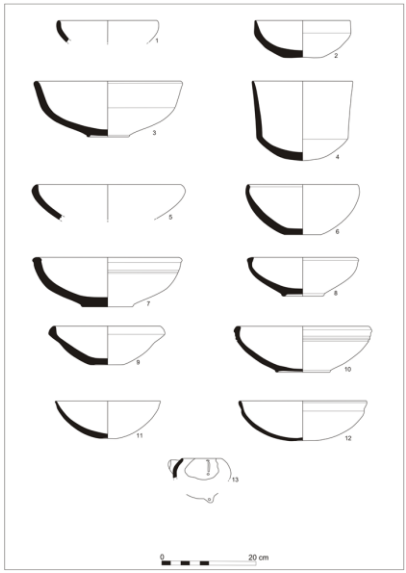

Resim 8: Van/Altıntepe TAN-KM9.8/97.37, Urne

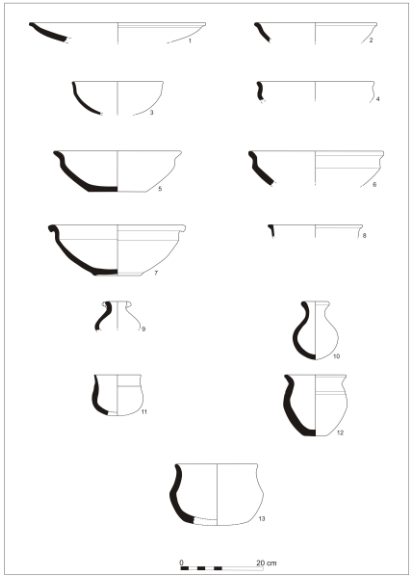

Resim 9: Van/Altıntepe TAN-KM14.37, Urne

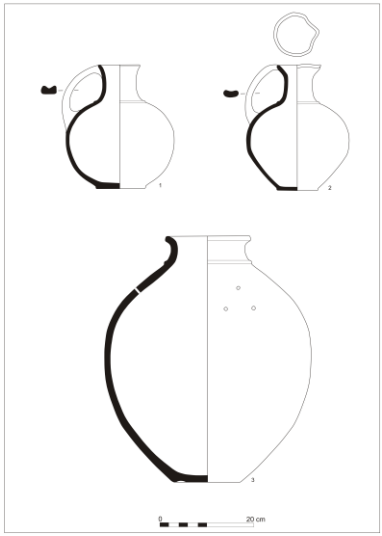
Levha I

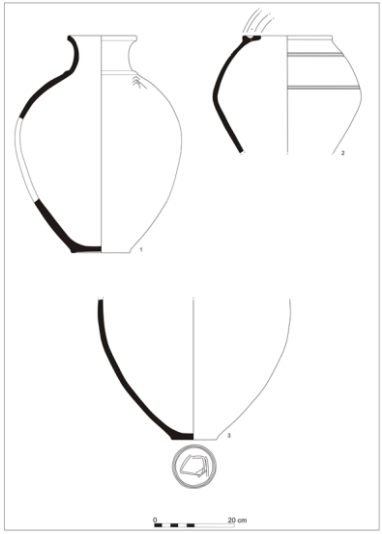
Levha II

Levha III

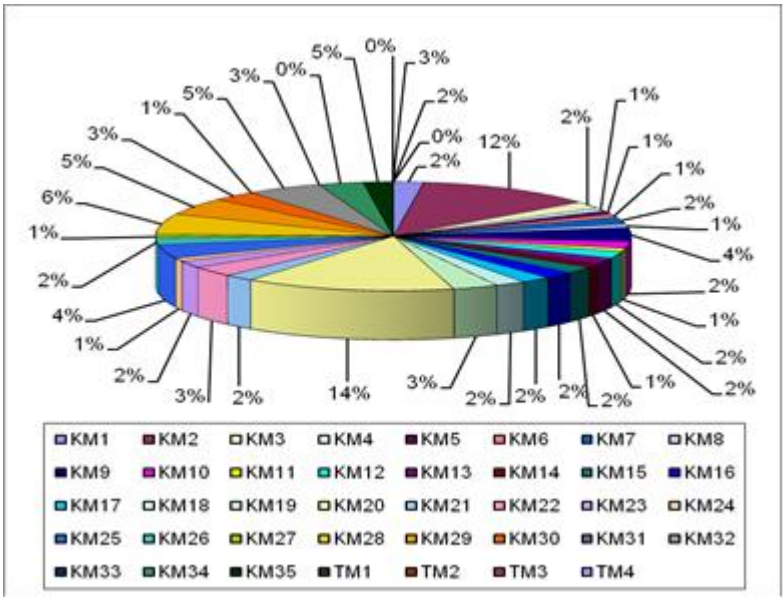
Levha IV

Mezarlara Göre Tipoloji Tablosu

Tip No	Tipler	KM1	KM2	KM3	KM4	KM5	KM6	KM7	KM8	KM9	KM10	KM11	KM12	KM13	KM14	KM15	KM16	KM17	KM18	KM19	KM20	KM21	KM22	KM23	KM24	KM25	KM26	KM27	KM28	KM29	KM30	KM31	KM32	KM33	KM34	KM35
1																				2																
2			1	1				2		6		2	1			1	3	4	3	3	7	3	2	3	1	2	1	1	3	1	9	1	1			1
3								2																				3	1							1
4		1	1													1					2			2						1	2		1			
5			2					1					1				2																			
6			1		1												1				1			1	1					1		1			1
7			4		1		1														3					1	1								1
8		2	5					1		1	1	1		1							7	1	2			4	1				1		3			
9		2	6	2	1		2			3	4	1		1		3	2	1	5	8	9		4			6		2	3		6		5	1	4	7
10									2									1			1										1		1			
11			3	2						1						1					4						1		1	3	2	1	2			3
12							1	1															1													
13			8		1			3		1		1		1						1	3	4		1		1			2		1	1	2			
14																	1										3								
15															1																				
16																							1												
17						1												1																	
18			2			2										1				1	5			1							2		1			1
19		1	1	1			1	1	1	4	1		1		2	2		1		1	4	1	2	4	1		1				2	1	3		1	1
20			5			3	7	1		2	1			4			2	2		6	2 6		5		3		1	1	6		5		5		2	1
21			1																					1											
22			1										1				2				1					2					1					
23			3	1									1			1				1	5	1				2	1		1		1		2			1
24			6					2						1			1												1				1			1
25			2																																	

26			1		1	1	1		1	3		1		1				1		2	3					1		1	2		2									
27			1											1							1						1													
28																					1																			
29			1																		1																			
30					1																																			

Grafik 1: Çanak Çömleklerin Mezarlara Göre Dağılımı